

Ювілеї

Євгенія СЯВАВКО

**КОМПЕТЕНТНИЙ, ПРИНЦИПОВИЙ,
ІНТЕЛІГЕНТНИЙ
(СЛОВО ПРО ВЧЕНОГО)**

**Euhenia SYAVAVKO. Competent, Principled,
Intellectual (Word on a Scientist).**

В наукових колах України та за її межами Роман Федорович Кирчів відомий як авторитетний фахівець у галузі фольклористики, солідний вчений, принциповий і вимогливий як до інших, так і до себе. Це справжній західноукраїнський інтелігент, що вийшов з народного середовища і здобув наукові висоти завдяки своїй великій працездатності, наполегливості й цілеспрямованості, залишаючись скромною й делікатною людиною. В його публічних, завжди доцільних виступах чи висловлюваннях, міркуваннях ані нотки зверхності чи апломбу, навіть тоді, коли він звертається до аудиторії не надто поінформованої в питаннях, яких він торкається. Він завжди і всім дає шанс піднятися, наблизитись до вищого взірця, повірити в можливість поступу в пізнанні наукових істин. Його толерантність, однак, далека від поблажливості. На його поблажливості не може розраховувати ніхто з тих, хто став на стежу науково-дослідницької праці. Він твердо стоїть на позиції, що поблажливості в науці не місце. Одним із головних методів Р.Ф.Кирчіва у скеруванні початкуючого дослідника на шлях становлення як справжнього науковця, а не науковця ступенів і звань, є конструктивна критика.

Через таке “шліфування” принциповою критикою на початках своєї науково-дослідницької кар’єри довелось пройти і мені. На роботу в Музей етнографії та художнього промислу АН України я прийшла після закінчення аспірантури при кафедрі педагогіки Львівського державного університету ім. Івана Франка. Дисертація на тему “Україн-

ська народна педагогіка в її історичному розвитку” кафедрою офіційно була визнана як така, що завершена. Хоча мій науковий керівник, доцент Федір Іванович Науменко, якому Марбургський університет (Німеччина) присвоїв звання почесного професора, з властивою йому прямоотою й довірливістю сказав мені: “Ви ж самі розумієте, над дисертацією ще треба попрацювать”. Дійсно, з точки зору тогочасних наукових приписів моя робота формально відповідала вимогам до дисертацій з педагогіки. Можливо, я незабаром і захистила б її у такому вигляді. Але мого наукового керівника, який наперекір офіційним настановам сам “копався в українському минулому” (за що постійно піддавався гострій критиці з боку університетської адміністрації) і націлював на це своїх дисертантів, мабуть, не влаштувала відносно мала частина глибинного українознавчого матеріалу, який я не могла досягнути за три роки навчання в аспірантурі, перший з яких пішов на входження в тему та підготовку і здачу кандидатських іспитів. До того ж, тему дисертації відмовлялись сприймати в університеті, пропонували іншу, не затверджувала тему й координаційна рада в Києві. І лише моє звернення до Міністерства освіти з посиланням на Ф.І.Науменка, в якого було алібі – в молоді роки працював з Н.Крупською і започаткував видання єдиного в СРСР збірника “А.С.Макаренко” (кафедрою було видано 10 книг) вирішило мою проблему: на другому році навчання стаціонарної аспірантури тема була затверджена. Хоча часу для написання дисертації лишалось обмаль (а ще ж двоє маленьких дітей на руках та чоловік “гризе” науку, пробиваючи головою мур, бо в його батька “погана” біографія), вона на час закінчення аспірантури була в задовільному стані як з точки зору педагогічної теорії, так і практики. Фактичний матеріал теж був достовірним, адже все доступне з наших бібліотек, включаючи й бібліотеку ім. В.Леніна в Москві, де я працювала два тижні з даної проблеми, було введено в контекст дисертації. Були використані й фольклорні матеріали, подані у збірках, що видавалися у той час. Але, звичайно, розмаїття народнопедагогічних знань українців, тим більше з їх регіональними особливостями, в

дисертації не було представлено. Можливо, це й мав на увазі мій науковий керівник, коли говорив про потребу в доопрацюванні моєї дисертації. Сам він скерувати мене до потрібних джерел не міг, до того ж невдовзі осліп. І моя дисертація, і я сама після закінчення аспірантури лишилися у підвищеному стані. Партбюро університету (а я була безпартійною) не рекомендувало мене на посаду асистента кафедри педагогіки нібито тому, що не було вакантних місць. Мені “нашкресли” на кафедрі півставки, пообіцявши дати повну, якщо буде звільнена вакансія. Проте минув семестр, почався другий, а вакансія не звільнялася. Постало питання про моє працевлаштування поза межами університету.

Автор статті з Р.Ф.Кирчівим.

Розпочавши працювати над темою “Українська народна педагогіка”, я передплатила журнал “Народна Творчість та Етнографія”. В кінці навчання в аспірантурі я насмілилась надіслати до нього статтю “Загадка як засіб розумового виховання дітей”, яка була прийнята до друку, а згодом опублікована. На час закінчення аспірантури у мене було 7 публікацій, восьма, вище названа, подана до друку. З таким доробком я ступила на поріг Музею етнографії та художнього промислу у березні 1971 р. з наміром поглибити дисертацію переконливим фактичним матеріалом. На щастя, я тут зустріла Таїсу Олександрівну Гонтар – мою давню подругу по студентському гуртожитку, з якою ми не бачилися кілька літ. Вона сказала, що тут працює і що, здається, невдовзі має звільнитися з роботи в Музеї науковець пенсійного віку Л.Ф.Суха. Т.О.Гонтар порадила мені підійти до

директора, щоб конкретніше про все довідатися. Директор Юрій Григорович Гошко прийняв мене. Вислухав, сказав принести список публікацій, інші документи, хоча нічого не пообіцяв. Коли прийшла до нього вдруге, він, перечитуючи назви публікацій, зупинив погляд на статті про загадку, надіслану в журнал “Народна Творчість та Етнографія”. Як сама наукова проблема “народна педагогіка”, так і представлені назви публікацій, мабуть, переконали Ю.Г.Гошка, що я в керованій ним установі опинилася не випадково. У квітні 1971 р. я була зарахована на посаду молодшого наукового співробітника Музею.

Місяці входження в атмосферу музейного життя, водіння екскурсій (не менш ніж 3-4 за день), участь в експедиціях, опрацювання зібраних матеріалів. Так збігло два роки. Написаний ще один варіант дисертації з урахуванням наукової інформації, отриманої за час роботи в Музеї. Кафедра педагогіки Львівського університету рекомендувала мою дисертацію до захисту. Рекомендувала її до захисту й кафедра педагогіки Київського університету ім. Т.Г.Шевченка, де я мала захищатися. Та зволікала з моїм захистом спеціалізована Вчена рада, що на той час об’єднувала в собі два наукові напрямки – історію та педагогіку.

Зближався ювілейний для Музею етнографії та художнього промислу 1974 рік. Бажано було підготувати до видання викінчені на той час роботи. Серед них була і моя. У розмові зі мною вчений секретар Василь Петрович Васьків запропонував мені змінити назву моєї роботи, яка звучала б: “Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку”. Під такою назвою вона цілком вписувалася б у проблематику Музею етнографії і можна було сподіватися на її опублікування. Я погодилася з цією пропозицією, хоча мені довелося ще раз доопрацювати її, дещо посиливши народознавчу спрямованість роботи. У такому варіанті моя робота мала йти до друку. Потрібно було призначити офіційного рецензента з науковців Музею, який мав би підтвердити потребу у виданні книжки.

Моїм рецензентом був призначений Р.Ф.Кирчів. На той час він не так давно прийшов на роботу до Музею етнографії з Інституту суспіль-

них наук. Був заглиблений в себе, тримався якимось осторонь від чоловічого гурту, з яким я вже була знайома. Говорили, що дуже серйозний, захоплений наукою. Передавши йому примірник рукопису монографії, з полегшенням зітхнула. Була певна, що все буде добре після такої тривалої роботи над нею. До того ж – дисертація рекомендована до захисту. І раптом... Ніколи не забуду тієї тяжкої, безсонної ночі, що наступила після дня, коли мені вручили висновки рецензента Романа Федоровича Кирчів про мою майбутню монографію. Після короткого звичного схвалення роботи в цілому і ствердження потреби в її опублікуванні – два листки із критикою і побажаннями.

Це тепер я розумію, яке значення має конструктивна критика для становлення науковця. Тоді ж це було для мене драмою. Часу до подання монографії у видавництво лишалось обмаль, а літератури, вказаної в рецензії для опрацювання з метою вдосконалення поданої до друку праці, – цілий список. Здебільшого це були статті, надруковані в наукових журналах та збірниках – “Киевская Старина”, “Матеріали до української етнології” – “Записки наукового товариства імені Шевченка”, “Библиотека для русской молодежи под редакцией Юлиана Насалевского”, “Етнографічний збірник”, “Українсько-руський архів, історико-філософська секція”, “Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западнорусский край, собранные П.П.Чубинским”, “Літературно-Науковий Вісник”, “Сборник Харьковского историко-филологического общества” і деякі інші.

Часу до подання монографії у видавництво лишалось обмаль, а роботи – непочатий край. Зосередившись на головних моментах рецензії, я зрозуміла, що Р.Ф.Кирчів спрямовує мене на читання саме тієї літератури, що максимально забезпечить наповнення книги тим змістом, якого вимагає нова назва – “Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку”. Знову читання, конспектування, аналіз, відшукування в масі матеріалу найпотрібнішого, введення в контекст роботи нових уточнень, аргументів, прикладів. Цілі дні проходили в бібліотеці АН. П’ятигодинний сон, знову бібліотека, знову опрацювання мате-

ріалів, оновлення параграфів, розділів монографії. Внаслідок цієї роботи етнопедагогічна автентика українців ожила через записи народних вчителів і етнографів А.Онищука, З.Кузели, А.Малинки, З.Лободи, І-фа та Данила Лепких і інших.

Сьогодні я можу сказати з певністю, що саме завдяки критичним зауваженням Р.Ф.Кирчіва книга “Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку” (К.: Наукова Думка, 1974) набула тієї наукової переконливості, яка забезпечила мене від закидів та нападок, таких імовірних у ті часи. Більше того, знайшлися сміливі, зовсім не знайомі мені люди, зокрема й в Києві, які опублікували схвальні рецензії на цю книжку. Анонс про вихід книги і короткий виклад її змісту на основі ознайомлення з рукописом був опублікований у журналі “Радянська Жінка” Світланою Ференець.

Все це у значній мірі посприяло тому, що я через півроку захистила кандидатську дисертацію. І хоча вона була захищена по педагогіці під попередньою назвою – “Українська народна педагогіка в її історичному розвитку”, міцна народознавча база, якою я збагатила дану працю, дозволила мені у майбутньому здійснювати дослідницьку роботу як в галузі педагогіки, так і народознавства. Вона стала відправною точкою для подальших досліджень даної проблеми, в тому числі й моїми аспірантами.

Тепер я вже знаю, чому фольклорист Р.Ф.Кирчів, на той час ще кандидат філологічних наук, взявся за рецензування рукопису книги про етнопедагогіку. Він був компетентний у питаннях виховання і, очевидно, опрацьовуючи фольклорний та етнографічний матеріал, не оминав своєю увагою даної проблеми. Про перипетії своєї педагогічної підготовки і тієї атмосфери, в якій вона здійснювалася, Р.Ф.Кирчів розповів у статті “Дрогобицький учительський” (журнал “Дзвін”, 2009.– № 2.– С. 101-110). Можливо, що взірцем для нього був добре відомий в Західній Україні народний педагог Павло Кирчів – брат його батька. Та й сам Роман Федорович Кирчів, якому з юнацьких літ була притаманна сильна й відкрита громадянська позиція, не показана, але внутрішньо безкомпромісна, формувався в

педагогічних закладах як освітній діяч. І, звичайно, не без впливу імен і праць, з якими він знайомився у процесі наполегливої самоосвіти. Події, пов'язані з його педагогічним вишколом (спочатку – у Дрогобицькому учительському інституті, після виключення з нього – у Львівському педагогічному інституті на філологічному факультеті, звідки також виключався, де знову поновлювався і який усе ж закінчив) не пригасили, а підсилили в юнака з бойівського села прагнення здобуття істинних знань і засвоєння істинних цінностей. Так формувалась витривалість, стійкість, твердість у досягненні поставленої мети, чого він вимагав у майбутньому від інших, коли бачив, що вони хочуть стати на ноги і чогось досягти у житті.

Мабуть, несумісність його юнацьких освітніх ідеалів з реаліями життя підштовхнули його до заглиблення в книжну мудрість, до копіткої розумової праці в тиші бібліотек, до збирання й осмислення перлин народної поетичної творчості. Це й спрямувало Р.Ф.Кирчіва до аспірантури і сформувало його як вченого-фольклориста.

Однак, випробування, пов'язані з його педагогічною освітою, і сама педагогічна освіта не минули для вченого марно. У сфері виховання, сутність якого пізнав Р.Ф.Кирчів у педагогічних закладах, особливо чітко і ясно проявляє себе позитивне й негативне, велике й нище, благородне й приземлене. Він сам пише про це: “Дрогобицькі перипетії ще не раз спливатимуть у моєму житті й опісля, і не тільки болючим спогадом... Попри це, навіть ось уже із шістдесятилітньої відстані відчуваю і визнаю в цьому спогаді перевагу світлого. Мабуть тому, що Дрогобич і його Учительський інститут кін. 1940-их рр. були початком моїх “університетів” і що зустрів я тут і в той складний, нелегкий час більше добрих, ніжних людей, і що вже тоді в моїй юнацькій свідомості утвердилася віра в перевагу Добра” (“Дзвін”, 2009.– № 2.– С. 110).

Рецензуючи мою працю про традиційно-народне виховання, Р.Ф.Кирчів принципово, але з позицій Добра зобов'язав мене поглибити її народознавчу основу, зробивши мене посередником між учителем і народною творчістю. Він

розумів потребу в цьому, адже сам вчився на педагога.

Як часто початкуючі науковці, і не тільки початкуючі, нарікають на прискіпливість рецензентів, ображаються за надто сувору критику. Кажуть, що якби не ця критика, вже давно можна було б отримати омріяний титул. Я ж вдячна за критику Роману Федоровичу Кирчіву. Вона навчила мене не опускати з поля зору тих переконливих аргументів, які допомагають науковцю відстоювати істину за різних умов і ситуацій. І я горджуся тим, що і в монографії 1974 р., і в науково-методичному посібнику “Українська етнопедагогіка” видання 2002 р. моїм рецензентом значився Р.Ф.Кирчів.

Звичайно, критика в науці має бути конструктивною, а щоб вона була такою, той, хто її здійснює, повинен бути глибоко компетентним у проблемах, про які судить. Саме таким є підхід до науки Р.Ф.Кирчіва.

Р.Ф.Кирчів як дослідник народної творчості надзвичайно серйозно ставиться до збирання польового матеріалу. Мені доводилося бути з Романом Федоровичем у кількох наукових експедиціях – в Карпатах, на Поліссі. За матеріалом він завжди йшов раніше від усіх і повертався пізно. Він не надавав ніякого значення ні умовам проживання, ні харчуванню. Його повністю захоплювала робота, якій він віддавався сповна. І все ж при цьому Р.Ф.Кирчів завжди відрізнявся особистою педантичністю, підтягнутістю. Про це свідчить така, наприклад, деталь. У відрядженні він завжди мав у своїй речовій валізі щітку для одягу і для взуття. Чи багато з нас, збираючих у відрядження, думають про ці речі? А для нього це звичні атрибути, без яких під час тривалої подорожі не обійтись. Цей момент і інші подібні свідчать про високу внутрішню культуру, справжню шляхетність цієї людини. Небагатослівний, завжди уважний до співрозмовника, до його позиції і завжди послідовний у відстоюванні наукової істини – таким бачимо і знаємо Романа Федоровича Кирчіва – справжнього українського Вченого.